

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ**

POLİS AKADEMİYASI

**"Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti"
kafedrası**

**İxtisasın şifri və adı: 050206 Hüquqşünaslıq
Fənnin kodu: HFS-B03**

**"MÜASİR İNFORMASIYA
TEXNOLOGİYALARI"**

fənn proqramı

(bakalavriat səviyyəsi üzrə dinləyicilər üçün)

Bakı 2021

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
POLİS AKADEMİYASI

"Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti"
kafedrası

İxtisasın şifri və adı: 050206 Hüquqşünaslıq
Fənnin kodu: HFS-B03

"MÜASİR İNFORMASIYA
TEXNOLOGİYALARI"

fənn proqramı

(bakalavriat səviyyəsi üzrə dinləyicilər üçün)

*DİN-in Polis Akademiyası Elmi Şurasının
13 sentyabr 2021-ci il tarixli iclasının qərarı
ilə (Protokol № 01) təsdiq edilmişdir.*

Bakı 2021

Redaktor: Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti,
“Kompüter mühəndisliyi” kafedrasının assistenti
İbadət Əhməd oğlu Məmmədov

Elmi redaktor: DİN-in Polis Akademiyası rəisinin tədris işləri
üzrə köməkçisi, fizika-riyaziyyat üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent
Səməd Həmid oğlu Hümbətov

Tərtib etdilər: “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının baş
müəllimi, polis polkovnik-leytenantı
Heydər Musa oğlu Heydərov

“DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının baş
müəllimi, polis polkovnik-leytenantı
İlham Eyyub oğlu İbrahimov

Rəy verənlər: Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti,
“Kompüter mühəndisliyi” kafedrası, texnika
üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Nazilə Əli qızı Rəhimova

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun böyük elmi
işçisi, texnika üzrə fəlsəfə doktoru
Qorxmaz Cavanşir oğlu Əfəndiyev

“Kriminalistika” kafedrasının rəisi, polis
polkovniki, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Allahverdi Mirzəağa oğlu Mahmudov

GİRİŞ

Elmi-texniki tərəqqinin müasir mərhələsində insan fəaliyyətinin hər bir sahəsi informasiya xidmətlərinə, böyük həcmli informasiyaların emal edilməsinə daha çox ehtiyac duyar. Kompüter istənilən informasiyanın emal edilməsinin universal vasitəsi olaraq insanın və cəmiyyətin intellektual imkanlarının gücləndiricisi kimi, kommunikasiya vasitələri isə qarşılıqlı əlaqələrin yaradılması və informasiyanın ötürülməsi kimi oxşar rollarda çıxış edir.

İnformasiya cəmiyyətinin bütün mərhələlərində informasiya texnologiyalarının tətbiqi məsələlərinin genişləndirilməsi informasiyalaşdırma prosesinin vacib tərkib hissəsini təşkil edir. Bu mənada informasiya texnologiyaları bir neçə təkamül proseslərini müvəffəqiyyətlə keçmiş, onların yeniləşdirilməsi əsasən, elmi-texniki tərəqqinin inkişafı, informasiyanın emal edilməsi üzrə müasir texniki vasitələrin yaranması ilə müəyyən olunur.

Kompüter sistemlərinin vahid informasiya mühitinə inteqrasiya olunması və kommunikasiya vasitələrinin sistemli şəkildə istifadə olunması informasiya texnologiyalarının inkişaf etdirilməsinin yeni mərhələsini müəyyən etmişdir.

İnsan fəaliyyətinin əksər sahələrini əhatə edən informasiyalaşdırma prosesi DİO-dan da yan keçməmişdir. DİO-da informasiya texnologiyalarının tətbiqi artıq zamanın tələbinə çevrilmişdir. İnsan hüquq və azadlıqlarının qorunması, ictimai təhlükəsizliyin həyata keçirilməsi, kriminal şəraitin dəyişməsinə effektiv təsiretmə DİO-nun informasiya təminat sistemini yaratmadan mümkün deyildir. Belə ki, beynəlxalq aləmdə artan qloballaşma prosesləri, sərhədlərin şəffaflaşması, texnoloji inkişafın sürətlənməsi nəticəsində cinayətkarlığın strukturunda dəyişikliklər baş vermiş, mütəşəkkil dəstələr tərəfindən informasiya texnologiyaları sahəsindəki nailiyyətlərdən istifadə etməklə törədilən transmilli cinayətkarlıq geniş vüsət almış, bu kimi cinayətlərin qarşısının vaxtında alınması DİO-nun əsas vəzifəsinə çevrilmişdir.

Cinayətkarlıqla mübarizədə informasiya sistemlərinin imkanlarından geniş istifadə edilməsi kriminogen durumun

nəzarətdə saxlanılaraq vəziyyətin obyektiv qiymətləndirilməsini və düzgün idarəçilik qərarlarının qəbul edilməsini zəruri etmişdir. İnformasiya texnologiyaları cinayətkarlıqla effektiv mübarizənin aparılmış əhəmiyyətli rola malik vasitəyə çevrilmişdir.

Cinayətkarlıqla effektiv mübarizənin aparılması DİO-da həyata keçirilən əməliyyat, istintaq işlərinin hansı səviyyədə təşkil olunmasından asılıdır. Bu da öz növbəsində informasiya təminatında görülən işlərin nəticəsi ilə xarakterizə olunur.

DİO-nun fəaliyyətinin səmərəliliyinin daha da artırılması yeni informasiya texnologiyalarının müasir cəmiyyətə tam inteqrasiyası olmadan qeyri mümkündür. İnformasiya texnologiyalarının tətbiqi xidməti ərazidə cinayətkarlığın və ictimai qaydanın vəziyyəti cinayətkarlıqla mübarizə, onun qarşısının alınması və hüquqpozmaların profilaktikası kimi funksiyaların yerinə yetirilməsinə yönəlmişdir.

DİO-nun xidməti fəaliyyətində tətbiq olunan informasiya texnologiyaları və avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemləri informasiyanın operativliyini və effektivliyini əhəmiyyətli dərəcədə yüksəltməklə işin məhsuldarlıq səviyyəsini və funksional imkanlarını daha da artırır, onu keyfiyyətə yeni səviyyəyə qaldırır.

DİN sistemində informasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsində əsas məqsəd xidməti fəaliyyətdə informasiyanın toplanılması, emalı, istifadəsi üzrə operativliyin təmin olunması, informasiya təminatının effektivliyinin artırılması və idarəetmə sahələrinin avtomatlaşdırılmasıdır.

Bu baxımdan “Müasir informasiya texnologiyaları” fənninin tədris olunmasında əsas məqsəd dinləyicilərə informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə mövcud informasiya resurslarından bacarıqla istifadə edilməsi, yeni informasiya resurslarının informasiya cəmiyyətinin tələb və təkliflərinə uyğun yaradılması, o cümlədən əldə olunmuş resurslarının informasiya təhlükəsizliyi üzrə nəzəri bilikləri aşılamaqdan və xidməti vəzifələrin icrası zamanı onların tətbiq edilməsi istiqamətində praktiki bacarıq və vərdislər formalaşdırmaqdan ibarətdir.

**"Müasir informasiya texnologiyaları" fənni üzrə
MÖVZU-TƏQVİM PLANI**

<i>Nö</i>	<i>Mövzunun adı</i>	<i>Mövzunun tədrisinə ayrılmış saat</i>	<i>Mühazirə</i>	<i>Seminar</i>	<i>Təcrübə</i>	<i>Kollokvium</i>
1	DİO fəaliyyətində "Müasir informasiya texnologiyaları" fənninin strukturu, predmeti, məqsəd və vəzifələri	2	2			
2	İnformasiya texnologiyalarının aparat-proqram təminatı və Office proqram paketləri	2	2			
3	DİO fəaliyyətində müasir şəbəkə texnologiyaları	2	2			
4	DİO fəaliyyətində kütləvi kommunikasiya sistemləri, onların təhlükəsizliyi və informasiya mühafizəsinin təşkili	4	2	2		
5	İnformasiyanın emalında avtomatlaşdırılmış sistemlər	2	2			
6	DİO fəaliyyətində elektron kargüzarlıq sistemi	2	2			
Saatların ümumi sayı		14	12	2		

Mövzu № 1. DİO fəaliyyətində “Müasir informasiya texnologiyaları” fənninin strukturu, predmeti, məqsəd və vəzifələri.

“Müasir informasiya texnologiyaları” fənninin predmeti, strukturu, məqsəd və vəzifələri.

İnformasiya – ictimai həyatın ayrılmaz tərkib hissəsi kimi. İnformasiya nəzəriyyəsinin banisi Norbert Vinerin fikrincə təbiətdə təsvir olunan bütün hadisələrin maddə, enerji və informasiya kimi fundamental anlayışların vasitəsi ilə ifadə olunması.

İnformasiyanın xassələri. İnformasiyanın növləri. İnformasiyanın formaları. İnformasiyanın təqdim olunma üsulları.

İnformasiya texnologiyası informasiyanın emalı proseslərinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi. İnformasiya texnologiyaları – obyektin, prosesin və ya hadisənin vəziyyəti haqqında yeni keyfiyyətdə informasiyanın alınması üçün mövcud vasitələrin və verilənlərin toplanılması, emalı, ötürülməsi metodlarının toplusundan istifadə edən proses kimi.

İnformasiya prosesləri. Əsas informasiya prosesləri: informasiyanın toplanılması, saxlanması, emalı və ötürülməsi.

İnformasiya texnologiyaları anlayışı. İnformasiya texnologiyalarının hesabi və məntiqi əsasları. İnformasiya miqdarının ölçü vahidləri.

Kompüterləşdirmə – təşkilatlarda, müəssisələrdə və iş yerlərində ixtisaslı mütəxəssislərin müxtəlif hesablama və ofis texnikaları, kompüter şəbəkələri və müvafiq proqram təminatı vasitələri ilə təmin olunması prosesi kimi.

İnformasiya sistemi – verilənlər bazasındakı informasiya, onu emal etməyi təmin edən informasiya texnologiyaları və texniki vasitələrin toplusu kimi.

İnformasiya mühiti – kompüter sistemlərinin bazası əsasında informasiya resurslarının yaradılması və istifadəsi üçün nəzərdə tutulan metodlar, vasitələr və şərtlərin bütövlükdə məcmusu kimi.

İnformasiya texnologiyaları yeni elm sahəsi kimi. İnformasiya texnologiyaları müstəqil sahə və digər sahələrin tərkib hissəsi kimi.

İnformasiya texnologiyasının inkişaf mərhələləri: informasiya emalı proseslərinin və məsələlərinin növlərinə, cəmiyyətin informasiyalaşması istiqamətində duran problemlərinə, kompüter texnologiyasının verdiyi faydasına, texnologiya alətlərinin növlərinə görə mərhələləri.

İnformasiya texnologiyalarının növləri: verilənlərin emalı texnologiyası, idarəetmənin informasiya təminatı texnologiyası. Verilənlərin emalı texnologiyasının əsas komponentləri. İdarəetmə sistemində informasiya təminatı texnologiyasının əsas komponentləri.

DİO-nun gündəlik fəaliyyətində informasiya texnologiyalarının təsiri (süni intellekt, biometriya, mükəmməl vizual görüntü, robototexnika).

İnformasiya texnologiyalarının inkişafında və tətbiqində dövlət siyasəti. Azərbaycan Respublikasının İnkişafı Naminə İnformasiya və Kommunikasiya Texnologiyaları Üzrə Milli Strategiya.

Azərbaycan Respublikasında informasiyalaşdırma sahəsində dövlət siyasəti. "Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə "Elektron Azərbaycan" Dövlət Proqramı və onun əsas istiqamətləri.

DİO fəaliyyətində sahələr üzrə informasiya texnologiyaları. Cinayətlərin qarşısının alınmasında mövcud informasiya texnologiyalarının rolu.

Təvsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı:

[I-(1, 6, 10, 13, 14, 15, 18, 22, 23); II-(3); III-(1, 2, 4, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 27, 38); IV-(2, 3, 6); V-(4, 5)]

Mövzu № 2. İnformasiya texnologiyalarının aparat-proqram təminatı və Office proqram paketləri

Kompüter sistemi anlayışı. Kompüter sisteminin əsas komponentləri. Aparat təminatı: sistem bloku, klaviatura, maus, monitor və ya displey, printer, skaner və s. (Hardware) və Proqram təminatı: sistem proqramları və tətbiqi proqramlar (Software). Ana plata və onun üzərində yerləşən mərkəzi prosessor qurğusu. Əsas və

daimi yaddaş qurğuları. Random access memory (RAM). Read-only memory (ROM). BIOS (basic input/output system). Xarici yaddaş qurğuları: Hard Disk Drive (HDD) və Solid State Drive (SSD). Giriş və çıxış qurğuları. Video kart. Səs kartı. Kompüter sisteminin tipləri. FK/stolüstü kompüterlər (PC/desktop computers), Portativ kompüterlər (Laptop computers), Planşetlər (Tablets), Smartfonlar (Smartphones, смартфонь), "Ağıllı saatlar" (Smartwatches) və Meynfreymilər (Mainframe computers).

İnformasiya texnologiyalarının aparat təminatı sistemi. Kompüter texnikası – informasiyanın emal edilməsinin universal vasitəsi kimi. Hesablama texnikasının yaranma tarixi və inkişaf mərhələləri. Elektron hesablama maşınlarının (EHM) arxitekturası və ümumi quruluş prinsipləri.

Kompüterin arxitekturasının əsas tərkib hissələri. Con Fon Neyman arxitekturasının əsas prinsipləri. Neyman arxitekturalı kompüterin ümumiləşdirilmiş məntiqi strukturu. Kompüterlərin əsas xarakteristikaları, formal əlamətləri və təsnifatı. İş prosesində kompüter qurğularının idarə olunması və qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyəti.

Fərdi kompüterlər. Fərdi kompüterlərin təsnifatı. Fərdi kompüterlərin tərkib hissələri və iş prinsipi. Fərdi kompüterlərin əsas qurğuları (sistem bloku, monitor, klaviatura) və onların təyinatı. Prosessorun təyinatı, növləri və əsas xarakteristikaları. Sistem platasının komponentləri.

Periferiya qurğuları. Daxili və xarici yaddaş qurğuları. Giriş/Çıxış qurğuları. Göstərici qurğular: siçan (mouse), taçpad (touchpad), trakbal (trackerball). Uzaqdan idarəetmə qurğuları. Skanerlər. Rəqəmsal foto kameralar. Mikrofon. Ümumi sensorlar: temperatur sensoru, təzyiq sensoru, işıq sensoru. Qrafiki planşetlər. Video kamera. Vebkamera.

İnformasiya texnologiyalarının proqram təminatı sistemi. Kompüterin proqram təminatının ümumi xarakteristikaları və təsnifatı. Sistem proqram təminatının strukturu. Baza proqram təminatı. Servis proqram təminatı.

Tətbiqi proqram təminatının strukturu. Tətbiqi proqram paketləri (TPP). Kompüterin ümumi və xüsusi təyinatlı tətbiqi

proqram təminatı və onun strukturu. Tətbiq proqram təminatı: Mətn prosessoru (Word processor), Elektron cədvəl prosessoru (Spreadsheet), Verilənlər bazası (Database), İdarəetmə və qiymətləndirmə proqramları (Control and measuring software), Proqram əlavələri (Apps), Fotoların redaktə edilməsi proqramı (Photo editing software), Videoların redaktə edilməsi proqramı (Video editing software), Qrafik informasiyaların emal edilməsi proqramları (Graphics manipulation software).

Sistem proqram təminatı: Əməliyyat sistemləri (ƏS) (Operating systems (OS)), Utilitlər (Utilities). Kompüterin iş qabiliyyətinin diaqnostikası proqramları. Antivirus proqram vasitələri. Kompüter viruslarının təsnifatı. Verilənlərin arxivləşdirilməsi (sıxlaşdırılması) proqramları.

Müasir əməliyyat sistemlərinin inkişaf istiqamətləri. Əməliyyat sistemləri sistem proqram təminatının özəyi kimi. Əməliyyat sistemi anlayışı. Əməliyyat sistemi – kompüter resurslarını idarə edən, tətbiqi proqramların işə salınmasını, onların xarici qurğular və digər proqramlarla qarşılıqlı əlaqəsini təmin edən proqram vasitələrinin məcmusu kimi. Əməliyyat sisteminin əsas vəzifələri. Mübadilə buferi əməliyyat sisteminin bir hissəsi kimi. Virtual yaddaş (virtual memory) yaddaşın idarə edilməsi texnologiyası kimi. Qurğunun drayveri – onun əməliyyat sistemi ilə qarşılıqlı əlaqəsini yaratmaq üçün istifadə olunan xüsusi proqram kimi. Drayver proqramları. Xidməti proqramlar. "Plug and Play" (qoş və işlə) texnologiyası.

Əməliyyat sisteminin əsas funksiyaları. Əməliyyat sisteminin yüklənməsi. Fayl sisteminin təşkili. Proqramların əməli yaddaşa yüklənməsi və icra olunmasının idarə edilməsi. Əməliyyat sisteminin nüvəsi. Əməliyyat sisteminin interfeysi. Tətbiqi proqramlar interfeysi (API–Application Program Interface). Müasir əməliyyat sistemlərində çoxməsələlik prinsipləri.

Əməliyyat sistemlərinin müxtəlif əlamətlərə görə təsnifatı. MS DOS ailəsinin əməliyyat sistemləri. UNIX ailəsinin əməliyyat sistemləri. Linux çoxməsələli və çoxistifadəçili əməliyyat sistemi kimi. Mac OS (Macintosh Operating System). Windows ailəsinin əməliyyat sistemləri.

İnformasiya obyektləri anlayışı. İnformasiya obyektlərinin tipləri. Qovluqlar və fayllar əməliyyat sisteminin informasiya obyektləri kimi. Faylların səmərəli şəkildə idarə olunması. Fayl və onun tipləri. Faylın əsas xarakteristikaları. Saxlanmış sənədlərin tapılması. Fayl əməliyyatları. Faylların açılması. File Explorer. Fərqli saxla. Çap et. Faylların sıxlaşdırılması. İxrac et.

Fayl sistemləri. Windows əməliyyat sisteminin fayl sistemi. Windows əməliyyat sisteminin yaranma tarixi və inkişaf mərhələləri. Windows əməliyyat sisteminin təyinatı, əsas xarakteristikaları və anlayışları. Windows əməliyyat sisteminin yüklənməsi. Windows əməliyyat sisteminin əsas komponentləri: Desktop, Taskbar (Tapşırıq paneli) və Start menyusu və onlarla iş. Windows əməliyyat sistemində pəncərələrin növləri və onlarla iş prinsipləri. Qovluq pəncərəsi, dialog pəncərəsi, sistem və tətbiqi proqram pəncərəsi, sorğu sisteminin pəncərəsi. Pəncərə komponentləri və onların idarəetmə elementləri. Dialog pəncərəsi və onun elementləri. Windows əməliyyat sistemində Clipboard (Mübadilə buferi) yaddaş sahəsi və Windows Explorer (Bələdçi) proqramı. Windows əməliyyat sistemində idarəetmə paneli (Control Panel) və onunla iş prinsipləri. Windows əməliyyat sisteminin baş menyusu, kontekst və sistem menyusu. Windows əməliyyat sisteminin əsas obyektləri: fayl, qovluq (folder), qısayol (shortcut). Obyektlər üzərində əməliyyatlar. Qısayol anlayışı, onun digər obyektlərdən fərqli xüsusiyyətləri. Windows əməliyyat sistemində proqram və faylların axtarışı. Maskalardan istifadə (*, ?). Fayl və qovluqların axtarılması. Silinmiş fayl və qovluqların bərpa edilməsi. Windows əməliyyat sistemində standart və xidməti proqramlar (Windows Accessories).

Ümumi təyinatlı TPP: mətn redaktorları və prosessorları; elektron cədvəllər və cədvəl prosessorları; qrafiki redaktorlar; tərcümə və lüğət proqramları; mühasibat proqramları; verilənlər bazasının idarəetmə sistemləri (VBİS); ekspert sistemləri və s.

Tövsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı:
[I-(1,6,7,12,13,14,15,18,22,23);II-(3);III-(1,2,4,12,13,14,15,16,17, 18,21,27,33,38,39);IV-(3,4);V-(4,5,10,11)]

Mövzu № 3. DİO fəaliyyətində müasir şəbəkə texnologiyaları

Kompüter şəbəkəsi – rabitə xətləri və xüsusi proqram təminatı ilə bir-biri ilə əlaqəli kompüterlər və periferiya avadanlıqları sistemi kimi. İnformasiyanın əldə olunması, ötürülməsi və birgə istifadəsində kompüter şəbəkələrinin əhəmiyyəti. Şəbəkədə işləyən kompüterin avtonom işləyən kompüterdən fərqli xüsusiyyətləri. Kompüter şəbəkəsinin resursları və onların bölüşdürülməsi. Şəbəkənin aparat, proqram və informasiya resursları.

Müasir şəbəkə texnologiyalarının əlamətlərinə görə təsnifatı: kompüterlər arasında olan məsafəyə; topologiyaya; təyinatına; mərkəzləşdirilmiş və mərkəzləşdirilməmiş idarə prinsiplərinə; ötürmə mühitinə görə növləri.

Kompüter şəbəkələrinin əsas komponentləri və əsas anlayışları. Server, kliyent (işçi stansiyası), xab, modem, verilənlərin və proqram vasitələrinin ümumi istifadəsi, şəbəkə protokolları anlayışı.

Şəbəkələrin arxitekturaları və təsnifatı. Topoloji quruluşuna görə şəbəkələrin növləri. Kompüter şəbəkələri topologiyalarının xarakteristikaları. Kompüterlərin qarşılıqlı əlaqəsinin təşkilinə görə şəbəkələrin növləri: eyni dərəcəli və ayrılmış serverli şəbəkələr. Ötürmə mühitinə görə şəbəkələr: naqillli və naqilsiz şəbəkələr. Əhatə dairəsinə görə şəbəkələr: lokal, regional, korporativ və qlobal şəbəkələr, onların təyinatı və xüsusiyyətləri.

Şəbəkələr və onlardan effektiv istifadə edilməsi. Local Area Network (LAN), Wireless Local Area Network (WLAN) və Wide Area Network (WAN) anlayışları.

İnternet qlobal kompüter şəbəkəsinin yaranma tarixi və əsasları. Onun inkişafının əsas mərhələləri. İnternet şəbəkəsinin xidmətləri.

E-mail elektron poçt xidməti texnologiyalarından istifadə olunması. Elektron poçtun istifadəsinə təsir edən məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması. Təhlükəsizlik, parol qorunması ehtiyaclarının öyrənilməsi. Spam anlayışı.

İnternetdən səmərəli istifadə olunması. İnternetin əsasları. İnternet və intranet anlayışları. İnternet, İnternet və Ümumdünya

Şəbəkəsi (WWW) arasındakı fərqlərin açıqlanması. Buludda saxlama konsepsiyası.

Veb ünvanlar. Veb brauzerlər. Bloqlar. Sosial şəbəkələr. Veb saytlar. İnternetdən istifadənin üstünlükləri və mənfi cəhətləri.

İnformasiya-axtarış sistemi anlayışı və təyinatı. Axtarış sistemi – informasiyanın əldə etməsini təmin edən vasitə kimi. İnformasiya axtarış sisteminin əsas xüsusiyyətləri. Axtarış sisteminin işini qiymətləndirilməsi. Axtarış sistemlərinin əsas komponentləri: indeksasiya modulu; verilənlər bazası; axtarış serveri. İnformasiya-axtarış sisteminin funksional strukturu.

İnternet – informasiya axtarış məkanı kimi. İnternetdə informasiya axtarış sistemləri, onların yaranma tarixi və fərqli xüsusiyyətləri. İnternet şəbəkəsində informasiya resursları. İnternetdə informasiya axtarışının üstünlükləri, çatışmazlıqları və xidmətləri ilə bağlı xüsusiyyətlər.

Tövsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı:
[I-(1,3,4,6,8,12,13,14,15,16,17,21);II-(2,4);III-(1,3,7,8,9,13,14,15,16,17,18,19,21,23,24,27,38,39);IV-(5,6);V-(5,6)]

Mövzu № 4. DİO fəaliyyətində kütləvi kommunikasiya sistemləri, onların təhlükəsizliyi və informasiya mühafizəsinin təşkili

İnformasiya sistemlərində təhlükəsizlik siyasəti. İnformasiya təhlükəsizliyinin obyektləri və hədəfləri. Kompüter sistemlərində informasiyanın təhlükəsizliyi metodları. Şəbəkə təhlükəsizliyi xidmətləri.

Verilənlərin ötürülməsi ilə bağlı təhlükəsizlik məsələləri. Kompüter şəbəkələrinin istifadəsi ilə bağlı təhlükəsizlik məsələləri. İnternetin istifadəsi ilə bağlı təhlükəsizlik məsələləri. Parolların icazəsiz əldə olunmasının qarşısını almaq üsulları. Casus proqramlarının istifadəsinin qarşısının alınması və parolların müntəzəm dəyişdirilməsi. Güclü və zəif parollar. Autentifikasiya və identifikasiya üsulları. Biometrik metodlar. Maqnit zolaqlar, şəxsiyyət vəsiqələri, pasportlar və digər fiziki nişanlar vasitəsi ilə

autentifikasiyalar. Tanınma sistemləri. Səslərin tanınması. Üz və göz tanınması. Barmaq izlərinin tanınması.

Kütləvi kommunikasiya vasitələri. E-poçt. E-poçt qrupları. Məhdudiyətlər. Dillər. Müəlliflik hüquqları. Təhlükəsizlik və şifrələrin mühafizə olunması. Şəbəkələr. Spam. İnternetdən səmərəli istifadə edilməsi. İnternet. İtranetlər. İnternet və intranet arasındakı fərqlər nələrdir? Bulud saxlama vasitələri. Ümumi internet şərtləri. Hipermətn ötürmə protokolu (http və https). Veb brauzerləri və URL'ləri. Faylların ötürülməsi protokolu (ftp). İnternet xidmət təminatçısı (ISP). Bloqlar. Vikislər. Sosial şəbəkə saytları. İnternetdə informasiya axtarışı. URL-ünvan üzrə veb saytların açılması. Axtarış motorları. Sürətli internet axtarışları. İnternetdə etibarlı informasiyanın axtarılması. İnternetdə informasiyaların etibarlılığının qiymətləndirilməsi.

Kibercinayətkarlıq haqqında konvensiya və onun ümumi müddəaları. Kibercinayətlərin cinayət-hüquqi xüsusiyyətləri. Kibercinayətkarlıqla mübarizədə DİO-nun rolu.

Kompüter sistemlərində informasiyanın mühafizəsi. İnformasiya mühafizəsinin strukturu. İnformasiyanın itkidən və məhv edilmədən mühafizəsi. İnformasiyanın icazəsiz daxil olmadan mühafizəsi. Kompüter şəbəkələrində informasiyanın mühafizəsi. İnformasiya mühafizəsinin aparat-proqram vasitələri. İnformasiya ehtiyatlarının mühafizəsində kriptografik vasitələr. Kompüter sistemlərində mühafizənin biometrik üsulları. İnformasiyanın mühafizəsi sahəsində Azərbaycan Respublikası Qanunvericiliyi.

Təhlükəsizlik və mühafizə. Fiziki təhlükəsizliyin aspektləri. Elektron təhlükəsizlik. Verilənlərin təhlükəsizliyi: “hacking”, “phishing”, “smishing”, “vishing”, “pharming”, “spyware”, “key-logging”, viruslar, spamlar və casus proqramları.

Şəbəkələr arası ekranlar, təhlükəsizlik protokolları, Şifrələmə. İdentifikasiya və autentifikasiya. Rəqəmsal sertifikatlar. Parollar. Biometrik vasitələr: barmaq izi ilə tanınma, imza tanınması, üzün tanınması, selikli göz qışalarından tanınma, səs tanınması. Onlayn kredit saxtakarlığı. Bulud təhlükəsizliyi. Hüquqi, əxlaqi, etik və

mədəni qiymətləndirmə. Proqram təminatının müəlliflik hüquqları və məxfiliyi.

İT avadanlıqlarının elektrik və məişət cihazları səviyyəsində fiziki təhlükəsizlik məsələləri.

Sosial media, sosial şəbəkə saytlarından, ani mesajlaşma və internet söhbət saytlarından istifadə olunmasının qiymətləndirilməsi.

İnformasiyaya daxil olmanın növləri və xüsusiyyətləri. İnformasiyaya icazəsiz daxil olma anlayışı və növləri. Kompüter cinayətlərinin törədilmə üsulları. Kompüterdə informasiyanın təcrid edilməsi, məhv edilməsi və sürətinin çıxarılması. Kompüter informasiyası itkisinə səbəb olan amillərin aşkar edilməsi.

Kompüter virusu anlayışı. Kompüter viruslarının təsnifatı, növləri, onların kompüterə daxilolma üsulları. Antivirus vasitələrinin anlayışı, təyinatı və təsnifatı. Antivirus proqramından istifadə olunması və viruslardan qorunmağın digər üsulları. İnformasiyanı ötürmək üçün naməlum yaddasaxlama mühitindən istifadə olunması. Proqramların İnternetdən risksiz yüklənməsi. Şifrələmənin təyin edilməsi və ondan istifadə olunması.

Təvsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı:

[I-(1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,15,16,20);II-(5);III-(5,6,7,10,13,14,17,18, 20,28,29,30,31,32,34,35,36,40);IV-(2,4,8,9,10,11,12);V-(7,8,9,11)]

Mövzu № 5. İnformasiyanın emalında avtomatlaşdırılmış sistemlər

İnformasiya sistemlərinin formalaşmasında dövlət siyasəti. “Elektron Azərbaycan” Dövlət Proqramlarının məqsədi və əsas istiqamətləri. İnformasiya sistemləri anlayışı, təyinatı və təşəkkül tarixi. Avtomatlaşdırılmış informasiya sistemləri təyinatı, təsnifatı və strukturu. Avtomatlaşdırılmış informasiya sistemlərinin informasiya, texniki, proqram, təşkilati və hüququ təminatı.

DİO-nun informasiya təminatı, onun strukturu və məzmunu. DİO fəaliyyətində uçot sistemləri və onun növləri. DİN-in əməliyyat-sorğu, axtarış və kriminalistik uçotları.

DİO-nun avtomatlaşdırılmış informasiya sistemləri: “Məlumat Portalı” DİN-in Vahid Məlumat Axtarış Sistemi, Milli

Avtomatlaşdırılmış Pasport Sistemi, "Giriş-çıkış və qeydiyyat" idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sistemi. Mərkəzləşdirilmiş kriminal və axtarış uçotları. Kriminalistik tədqiqat və ekspertizaların keçirilməsinin avtomatlaşdırılmış sistemləri. Biometrik informasiya sistemləri. Avtomatlaşdırılmış işçi yerləri, onların anlayışı və təyinatı. Verilənlərin emalında avtomatlaşdırılmış işçi yerlər və desentralizasiyalı texnologiyalar. Avtomatlaşdırılmış işçi yerləri, DİO fəaliyyətində informasiyalaşdırmanın əsası kimi.

Informasiyanın emalında informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi. Verilənlərin emalının texnoloji vasitələri. Verilənlərin elektron formada emalının proqram-texnoloji komponentləri. Statistika avtomatlaşdırılmış informasiya sistemlərinin tətbiqi. Statistik verilənlərin emalının avtomatlaşdırılmasında əsas istiqamətlər.

Dövlət statistikasının avtomatlaşdırılmış sistemi. DİO-da informasiyanın yığılması və emalı sistemi.

DİO fəaliyyətində statistik informasiyanın avtomatlaşdırılmış sistemi. DİN-in avtomatlaşdırılmış informasiya sistemləri.

DİO fəaliyyətində statistik hesabatların avtomatlaşdırılması. Hesabat verilənləri üzrə analizin avtomatlaşdırılması.

Təvsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı:

[I-(3,5,9,11,15,17,18,19,21,22,23);II-(1,2,3,4,5,6,7);III-(1,5,11,13,14,17,18,21,22,25,26,27,37,38);IV-(1,4,7);V-(1,2)]

Mövzu № 6. DİO fəaliyyətində elektron kargüzarlıq sistemi.

Azərbaycan Respublikasının dövlət hakimiyyəti orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrində kargüzarlığın aparılması. Kargüzarlıq anlayışı, onun vəzifələri və növləri.

Sənədlərin hazırlanması üçün əsas tələblər. Sənədlərin rəsmiləşdirilməsi üçün ümumi tələblər. Kompüter üsulu ilə hazırlanan sənədlərə olan tələblər. Sənədlərə əlavələrin (qoşmaların) edilməsi qaydaları.

Sənədlərin dövriyyəsinin təşkili. Sənədlərin qeydə alınması və məlumat aparatının quruluşu. Sənədlərin icrasına nəzarətin təşkili.

Sənəd dövriyyəsi xidməti. Sənəd dövriyyəsinin mərhələləri (daxil olan sənədlərin qəbulu, qeydiyyatı və icrasının təşkili, çıxış sənədlərinin qeydiyyatı və göndərilməsi, daxili sənədlərin qeydiyyatı və dövriyyəsi). İşlərin formalaşması və tərtibatı. İşlərin siyahıya alınması. Sənədlərin saxlanması.

Sənəd dövriyyəsinin avtomatlaşdırılması. Azərbaycan Respublikasının elektron sənəd dövriyyəsi və normativ sənədləri, onların nizamlanması.

Sənəd dövriyyəsində kompüter texnologiyalarının tətbiqinin üstünlükləri. İşgüzar sənədlərin yaradılması, tərtibatı və saxlanılmasını təmin edən müasir ofis proqramları.

Sənədlərin tərtibatı üzrə normativ tələblərə uyğun olaraq kompüter texnologiyalarını istifadə etməklə sənədlərin şablonlarının yaradılması.

Elektron cədvəllər, sənədləşdirilmə və sənəd dövriyyəsinin təşkilində onların tətbiqinin xüsusiyyətləri və imkanları.

“Elektron Sənəd Dövriyyəsi (ESD) sisteminin arxitekturası. ESD sisteminin istifadəçisi, istifadəçilərin xüsusi təhlükəsizlik mexanizmləri. ESD-in identifikasiya pəncərəsi.

ESD sisteminin xüsusiyyətləri. ESD proqramının əsas pəncərəsi. Proqramın menyu sətri və onun elementləri. ESD-nin əməliyyat, naviqasiya və status paneli.

ESD sisteminin əsas əməliyyatları. Sistemin axtarış paneli. ESD-də axtarışın təşkili.

ESD-də sənəd qovluğu üzərində əməliyyatlar. Elektron sənədin hazırlanması. Sənədin optik oxuyucu qurğudan keçirməklə sistemə daxil edilməsi. Sənədin göndərilməsi və sənədə əlavələrin daxil edilməsi.

ESD-də qeydiyyat pəncərəsinin elementləri. Sənəd qeydiyyatı əsasında sənədə müraciət məlumatlarının daxil edilməsi. Sənədin göndərilməsi, çıxarılması və çapı.

Tövsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı:
[I-(3,4,5,7,13,14,15);II-(3,6,7);III-(32,33)]

Tövsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı:

I. Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik və digər normativ hüquqi aktları

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2008.
3. “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının 11.05.2010-cu il tarixli Qanunu.
4. “Kibercinayətkarlıq haqqında” konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 30.09.2009-cu il tarixli Qanunu.
5. “Biometrik informasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının 13.06.2008-ci il tarixli Qanunu.
6. “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının 30.09.2005-ci il tarixli Qanunu.
7. “Telekommunikasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının 14.06.2005-ci il tarixli Qanunu.
8. “Məlumat toplularının hüquqi qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının 14.09.2004-cü il tarixli Qanunu.
9. “Dövlət sirri haqqında” Azərbaycan Respublikasının 07.09.2004-cü il tarixli Qanunu.
10. “Milli təhlükəsizlik haqqında” Azərbaycan Respublikasının 29.06.2004-cü il tarixli Qanunu.
11. “Elektron imza və elektron sənəd dövriyyəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 09.03.2004-cü il tarixli Qanunu.
12. “İnteqral sxem topologiyalarının hüquqi qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının 31.05.2002-ci il tarixli Qanunu.
13. “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında” Azərbaycan Respublikasının 07.12.1999-cu il tarixli Qanunu
14. “Məlumat azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının 19.06.1998-ci il tarixli Qanunu.
15. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 03.04.1998-ci

il tarixli Qanunu.

16. "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının 05.06.1996-cı il tarixli Qanunu.
17. "Elektron hökumət" portalı haqqında Əsasnamə"nin təsdiq edilməsi və elektron xidmətlərin genişləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 05.02.2013-cü il tarixli Fərmanı.
18. Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2010-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11.08.2010-cu il tarixli Sərəncamı.
19. "Giriş-çıxış və qeydiyyat" idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sistemi haqqında Əsasnamə"yə əlavə edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22.04.2008-ci il tarixli Sərəncamı.
20. "Azərbaycan Respublikasının Milli təhlükəsizlik Konsepsiyası haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23.05.2007-ci il tarixli Sərəncamı.
21. "Azərbaycan Respublikasında biometrik eyniləşdirmə sisteminin yaradılması üzrə 2007-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13.02.2007-ci il tarixli Sərəncamı.
22. Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 21.10.2005-ci il tarixli Sərəncamı.
23. "Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiyanın təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17.02.2003-cü il tarixli Sərəncamı.

II. DİN-in normativ hüquqi aktları

1. Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin 2019-cı il 21 noyabr tarixli Q42-001-16 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında və Daxili

- Qoşunlarda elektron sənəd dövriyyəsinin təşkili Qaydaları"nda dəyişikliklər edilməsi haqqında" DİN-in 02.04.2019-cu il tarixli Q22-001-19 nömrəli qərarı.
2. "Mərkəzləşdirilmiş kriminal və axtarış uçotlarının təşkili və aparılması Qaydaları barədə" Təlimatın təsdiq edilməsi haqqında DİN-in 08.01.2019-cu il tarixli Q5-001-19 nömrəli qərarı.
  3. "DİO-da informasiya texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi və tətbiqinin genişləndirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər barədə" DİN-in 15.12.2017-ci il tarixli № Ə954-001-17 nömrəli əmri.
  4. "Azərbaycan Respublikası daxili işlər orqanlarında uçot-qeydiyyat və statistika işləri üzrə əməkdaşların fəaliyyətinin təşkili Qaydalarının təsdiq edilməsi barədə" DİN-in 07.04.2017-ci il tarixli Q16-001-17 nömrəli qərarı.
  5. "Azərbaycan Respublikasında cinayətlərin vahid uçotunun aparılması qaydaları haqqında Təlimatın təsdiq edilməsi barədə" DİN-in 16.02.2017-ci il tarixli Q8-001-17 nömrəli qərarı.
  6. Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında və Daxili Qoşunlarda elektron sənəd dövriyyəsinin təşkili Qaydaları"nın təsdiq edilməsi barədə" DİN-in 21.11.2019-cı il tarixli Q42-001-16 nömrəli qərarı.
  7. "DİO-da cinayət işlərinin uçotu və qeydiyyatı intizamının gücləndirilməsi tədbirləri haqqında" DİN-in 06.01.2019-cü il tarixli Ə9-001-16 nömrəli əmri.

III. Dərsliklər və dərs vəsaitləri

1. Ağayev C., Ağayeva B. Kompüter aləmi. Dərs vəsaiti. /Bakı, "Elm" nəşriyyatı, 2005.
2. Balayev R.Ə, Əlizadə M.N., Musayev İ.K. İntellektual sistemlər və texnologiyalar. Dərs vəsaiti. / Bakı, MSV NƏŞR, 2019.
3. Cəfərov Z.Ə. İnformasiya mühafizəsi üsulları və vasitələri. Dərslik. /Bakı, 2010
4. Əliquliyev R.M., Əliyev Ə.Q. İqtisadi proseslərdə informasiya texnologiyaları. /Bakı, Elm, 2012.
5. Əliquliyev R.M., İmamverdiyev Y.N. Kriptografiyanın əsasları. /Bakı, 2006

6. Əliquliyev R.M., İmamverdiyev Y.N. Rəqəm imza texnologiyası. /Bakı, 2003
7. Əliquliyev R.M., İmamverdiyev Y.N., Abdullayeva F.C. Sosial şəbəkələr / AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu. /Bakı, İnformasiya Texnologiyaları nəşriyyatı, 2010.
8. Əliquliyev R.M., Mahmudov R.Ş. İnternetin tənzimlənməsi problemləri: ekspress-informasiya / AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu. /Bakı, İnformasiya Texnologiyaları nəşriyyatı, 2010.
9. Əliquliyev R.M., Niftəliyeva G.Y. E-dövlətin analizi texnologiyaları: text mining və sosial şəbəkələr/ AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu. /Bakı, İnformasiya Texnologiyaları nəşriyyatı, 2019.
10. Əlizadə M.N., Bayramov H.M., Məmmədov Ə.S. İnformasiya təhlükəsizliyi. Dərslik, İqtisad universiteti nəşriyyatı, Bakı, 2019.
11. Əlizadə M.N., İsmayilova S.E., Hacizadə S.M. Microsoft Excel 2013, Dərs vəsaiti. /Bakı, “RS Poliqa” nəşriyyatı, 2014.
12. Əlizadə M.N., Musayev İ.K., Əliyev E.B. Müasir informasiya sistemlərinin idarə edilməsi. Dərslik. /Bakı, “MSV NƏŞR” nəşriyyatı, 2019.
13. Gündüz O., Əfəndiyev Q., Rüstəmov N. Kompüter. İnformasiya texnologiyasının əsasları. Dərs vəsaiti. /Bakı, Multimedia Mərkəzi, 2006.
14. Xəlilov M.S. İnformatika. Dərslik. /Bakı, “OYU” nəşriyyatı, 2009.
15. İsayev M., Mahmudbəyli L., Qurbanov F. İnformasiya sistemləri və verilənlər bazası. Dərslik. /Bakı, 2019.
16. İsafilova E.N., Həsənova N.Ə. İnformasiya texnologiyaları və sistemləri. Dərs vəsaiti. /Bakı, “Mütərcim” nəşriyyatı, 2015.
17. Kərimov S.Q. İnformasiya sistemləri. Dərslik. /Bakı, “Elm” nəşriyyatı, 2012.
18. Kərimov S.Q., Həbibullayev S.B., İbrahimzadə T.İ. İnformatika. Dərslik./Bakı, “UniPrint” nəşriyyatı, 2010.

19. Qasimov V.Ə. İnformasiya axtarış üsulları və sistemləri. Dərslik. /Bakı, 2015
20. Qasimov V.Ə. İnformasiya təhlükəsizliyinin əsasları. Dərslik. /Bakı 2009.
21. Qurbanov A.İ., Məmmədov E.M., Hüseynova A.S. Kompüter texnikası və proqramlaşdırma. Dərs vəsaiti. /Bakı, “Təhsil” NPM nəşriyyatı, 2010.
22. Nəcəfov R.Ə. Kompüterlə üz-üzə. Dərs vəsaiti. Bakı, 2009.
23. Ramazanov M.K. İnformasiya sistemləri menecmenti. Dərslik./Bakı, 2017.
24. Süleymanov A., Abidov Ç., Bədəlov V., Həşimov R. İnternetə giriş (dərs vəsaiti). Bakı 2006.
25. Vəlizadə E., Əmirov Z. “Microsoft Office 2007 Paketi”./Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 2012.
26. Zeynalov Z.H., Məmmədov M. İ. Windows bələdçi. Dərs vəsaiti. /Gəncə “ADAU” nəşriyyatı, 2017.
27. Андриашин Х.А. Информатика и математика для юристов. /Москва, 2003.
28. Баричев С.Г., Гончаров В.В., Серов Р.Е. Основы современной криптографии. /Москва. Горячая линия — Телеком, 2002.
29. Батулин Ю.М. Проблемы компьютерного права. /Москва, 1991.
30. Батулин Ю.М., Жодзишский А.М. Компьютерная преступность и компьютерная безопасность. /Москва. Юридическая литература, 1991.
31. Белов Е.Б., Лось В.П. и др. Основы информационной безопасности. Учебное пособие для вузов /Москва. Горячая линия – Телеком, 2006.
32. Варлатая С.К., Шаханова М.В. Аппаратно-программные средства и методы защиты информации. /Владивосток, 2007
33. Гайдамакин Н.А. Разграничение доступа к информации в компьютерных системах. /Екатеринбург: изд-во Урал. Ун-та, 2003.

34. Галатенко В.А. Основы информационной безопасности. /Москва, 2004
35. Зайцев А.П., Шелупанов А.А. Техническая защита информации. Учебник для вузов /Москва. Горячая линия-Телеком, 2009.
36. Касперский Е. Компьютерные вирусы: что это такое и как с ними бороться. /Москва. СК Пресс, 1998.
37. Минаев В.А., Полежаев А.П. Основы автоматизации управления в органах внутренних дел. /Москва, Академия МВД РФ. 1993.
38. Чубукова С.Г., Элькин В.Д. Основы правовой информатики (юридические и математические вопросы информатики): Учебное пособие. /Москва. Юридическая фирма “Контракт”, 2007.
39. Шаньгин В.Ф. Защита информации в компьютерных системах и сетях. /Москва. ДМК Пресс, 2012.
40. Щербаков А.Ю. Современная компьютерная безопасность. /Москва. Книжный мир. 2009

IV. Monoqrafiyalar və elmi məqalələr

1. Əliquliyev R.M., Mahmudov R.Ş. İnformasiya cəmiyyətinin formalaşmasının multidistiplinar elmi-nəzəri problemləri. AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun “İnformasiya Cəmiyyəti Problemləri” elmi-praktiki jurnalı. 2019, №2, 3-18 səh.
2. Əliquliyev R.M., İmamverdiyev Y.N., Yusifov F.F. Cəmiyyətin informasiya təhlükəsizliyinə dair bəzi konseptual baxışlar. AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun “İnformasiya cəmiyyəti Problemləri” elmi-praktiki jurnalı. 2011, №2(4), 3-9 səh.
3. Ələkbərov R, Zeynalova D., Paşayev İ. Elektron Sənəd Dövriyyəsi Sisteminin Yaradılması Məsələləri Proqram mühəndisliyinin aktual elmi-praktiki problemləril I respublika konfransı, Bakı, 17.05.2017-ci il. 232-235 səh.
4. Niyazov X. İnformasiya azadlığı və informasiya təhlükəsizliyi: milli təhlükəsizlik kontekstində. İnformasiya təhlükəsizliyinin

- multidissiplinar problemləri üzrə II respublika elmi-praktiki konfransı, Bakı, 14.05.2015-ci il. 23-29 səh.
5. Qasıмова R.T “Big Data” analitikası: Mövcud yanaşmalar, problemlər və həllər. AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun “İnformasiya texnologiyaları problemləri” elmi-praktiki jurnalı. Bakı, 2019, №1, 75-93 səh.
  6. Hacırahimova M. E-sənəd dövriyyəsi sistemlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin bəzi aspektləri. İnformasiya təhlükəsizliyinin multidissiplinar problemləri üzrə II respublika elmi-praktiki konfransı, 14.05.2015-ci il. 159-162 səh.
  7. Юзиханова Э.Г. Поиск и анализ причин преступности. Юридическая наука и правоохранительная практика №4 (42) 2017. 16-22 стр.
  8. Фёдоров П.А., Харламов В.С. Факторный анализ региональной преступности. Вестник Санкт-Петербургского Университета МВД России №3 (55) 2012. 103-109 стр.
  9. Вахрушев А. А. Прогнозирование уровня преступности на основе статистических данных. Магистерская диссертация. Санкт-Петербург. 2019.
  10. Пилюгина Т.В., Пичкуренок Е.А., Вендина А.А. Математические методы прогнозирования преступности. Юридические науки. 2015. www.aspectus.info
  11. Həsənov Ə. Azərbaycan Respublikasında informasiya fəaliyyəti və təhlükəsizliyi siyasəti// Geostrategiya jurnalı, № 01(19), 2014-ci il. 3-15 səh.
  12. Пахомов А. Разоблачение международных хакеров // Законность. 2007. № 7. 7-9 стр.
  13. Пеньков И.А. Кибертерроризм и борьба с ним // Власть. 2004. № 12.23-28 стр.
  14. Талимончик В.П. Компьютерные преступления и новые проблемы сотрудничества государств // Законодательство и экономика. 2005. № 5. 57-62 стр.

15. Рохлин, В., Кушниренко С. Проблемы уголовного преследования за киберпреступления: (детская порнография в Интернете) // Законность. 2007. № 3. 28-31 стр.
16. Казарин О.В. Безопасность программного обеспечения компьютерных систем. Монография. - М.: МГУЛ, 2003. 212 с.

V.İnternet resursları

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi// <http://stat.gov.az/>
2. Cinayətlərin vahid uçotunun aparılması qaydaları haqqında təlimat // http://e-qanun.az/files/framework/data/9/f_9920.htm
3. Giriş-çıxış və qeydiyyat” idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sistemi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı // http://www.mfa.gov.az/files/file/24_24.pdf
4. İnformasiya sistemləri və texnologiyaları // Elektron resurs // referat.ilkaddimlar.com/d_refe_infor_1775.doc
5. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları // Elektron resurs // files.preslib.az/project/republic/az/azr3_5.pdf
6. İnformasiya texnologiyaları KİV-in insanların ictimai-siyasi və mədəni həyata təsirini əhəmiyyətli şəkildə artırır // http://www.ict.az/az/index.php?option=com_content&task=view&id=2541&Itemid=122
7. İnformasiya təhlükəsizliyi sahəsində fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi tədbirləri haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı// <http://president.az/articles/6298>
8. Milli informasiya təhlükəsizliyi üzrə mükəmməl strategiya // <http://webcityhost.net/vergiler/upload/File/art-818.pdf>
9. Kompüter virusu yaratma <http://faydali.azeriblog.com/2009/04/05/virus-yaratma>
10. Böyük həcmli faylların kiçik hissələrə bölünməsi. <http://faydali.azeriblog.com/2008/11/22/boyuk-fayllarin-kichik-hiss-elere-bolunmesi>
11. Вирусная энциклопедия (Virus ensiklopediyası) <http://www.viruslist.com/ru/viruses/encyclopedia>

